

Българската икономика на изхода от кризата – шансове и рискове

Обзор на българската икономика¹

В началото на септември НСИ потвърди своите експресни оценки за второто тримесечие на 2013 г. за ръст в БВП от 0,2% спрямо същия период на предходната година, което го прави най-ниския от третото тримесечие на 2010 г. насам. Това забавяне се дължи най-вече в спада на вътрешното потребление и свиването на разходите от страна на домакинствата за крайно потребление с 1,3% спрямо същото тримесечие на 2012 г. За сметка на това колективното потребление отбелязва ръст от 2,6%, макар и по-нисък спрямо ръста от първото тримесечие, който бе 3,2%. В тази връзка важна роля се очаква да изиграят обявените от правителството планове за използване на част от новоемитирания дълг за погасяване на задълженията на държавата към бизнеса, както и започнало от юли ускореното възстановяване на ДДС към фирмите.

Важен фактор, който от началото на годината дава своето отражение върху бизнеса е политическата нестабилност. Тя до голяма степен накара фирмите да минат в изчаквателна позиция по отношение на решения за бъдещи инвестиции, като това намери израз както при преките чуждестранни инвестиции (спад с 33% за първите 7 месеца спрямо същия период на 2012 г.), така и в бруто капиталобразуване на основен капитал (-2,4% за второто тримесечие на годината спрямо същия период миналата година). Допълнително потвърждение за негативния тренд в икономиката е петото поредно намаление в индекса на промишленото производство. През юли то регистрира отрицателен растеж от -2,6%, като основна причина за това е значителният спад в продукцията на добивната промишленост. Единствените предварителни индикации за увеличаване на потреблението са ръстът в индекса на оборота в търговията на дребно - ръстовете от 1% спрямо предходния месец и 4,3% спрямо същия месец на предходната година.

Спадът в икономическата активност и ограничаването на вътрешното потребление доведе и до шести пореден месец на дефлация. По този начин средногодишната инфлация е в размер на 2,9%. По-ниската инфлация на годишна база може да има и своя положителен ефект, подпомагайки реалните доходи на домакинствата. Въпреки това основен проблем остава пазарът на труда, където въпреки спада в безработицата през летните месеци, в края на годината е твърде вероятно тя да се върне на миналогодишното си ниво от 12,5%.

Обзорът е изготвен от Институт за икономическа политика

Всичко това обяснява и песимистичните очаквания на потребителите за развитието на икономиката и възможностите за намиране на работа през следващата една година, които отбелязват спад с 2,1 пункта в сравнение с началото на годината.

През второто полугодие се очаква известно подобрене в представянето на българската икономика, подкрепено най-вече от експорта на страната. Тези очаквания са подплатени от отчетения ръст на БВП в основния търговски партньор на България – ЕС, който генерира над 60% от общия износ на страната. Принос ще има и прогнозираният силен туристически сезон, като за първите 7 месеца на годината статистиката отчита ръст на туристите от 6,6%. В края на годината, най-вероятно икономиката на страната ще отбележи ръст между 0,7 и 0,9%, като очакванията за следващата са той да достигне до около 1,7%.

***

Институт за икономическа политика (ИИП) е независима изследователска организация с повече от 16 годишна история в областта на макроикономическите и секторни анализи. Редом с икономическите изследвания и интердисциплинарни анализи по ключови икономически и социално-икономически тенденции, които могат да бъдат намерени на страницата му в интернет (www.eri-bg.org), Институтът има богат опит в разработването на детайлни анализи в областта на малките и средните предприятия, селското стопанство, строителството, производството на строителни материали и др. ИИП разполага и с дългогодишен опит в провеждането на обучения на представители на държавната и местната администрация, малки и средни предприятия, както и младежки организации от България и Югоизточна Европа.

1. Изводи от конюнктурния обзор

Прегледът на статистическите данни за световната икономика говори еднозначно, че след дългия период на икономическа криза и дори рецесия в някои региони пазарите са на пътя на възстановяването. Основните показатели в САЩ и повечето страни в централна и северна Европа са окуражаващи. Япония се измъква от рецесията. Въпреки опасенията от сериозни сътресения, Китай изглежда се размина с тях.

На този фон България се оказа в отбора на изоставащите. В региона на южна Европа се оформи група от страни със сериозни и дългосрочни структурни проблеми в икономиката – Гърция, Португалия, Испания, Кипър и България. За разлика от останалите обаче, България успя да избегне катаклизмите на лошата държавна финансова дисциплина. До

голяма степен това се дължи на строгите правила на валутния борд, които поставят известни рамки за безконтролното харчене на публични средства.

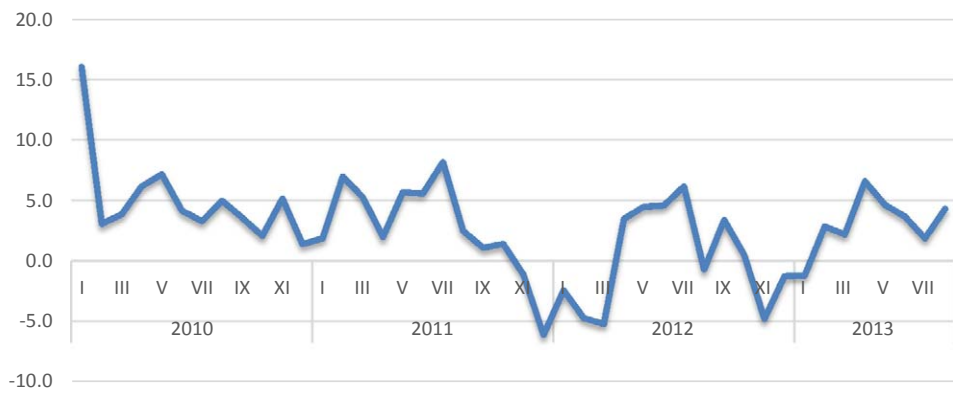
Еуфорията по присъединяването на страната към Европейския съюз донесе на страната относително голямо количество спекулативен капитал, който се вля главно в сектора на недвижимите имоти и свързаните с тях дейности и производства като строителни материали, проектиране, хотелиерство, мебелна промишленост. Построени бяха огромни площи жилищни и хотелски комплекси, част от които останаха незавършени, друга част трудно намират реализация на пазара и до сега.

За дълъг период от време в началото на световната икономическа криза битуваше илюзията, че България може да се окаже „остров на спокойствието“ и проблемите, които измъчват останалия свят могат да ни отминат. Това твърдение се подхранваше от конюнктурни политически интереси и частично неразбиране на дълбоката обвързаност на световната икономика. Оздравителният ефект от икономическите кризи се състои в коригирането на натрупваните в продължение на години дисбаланси между производствени мощности, очаквания на производители и търговци и реалната потребност на пазарите от дадени групи продукти. Ръководители на фирми и браншове, направили погрешни преценки за развитието на пазарите се наказват именно в такива моменти и неконкурентоспособните играчи изчезват от пазара. Тези обаче, които преценят правилно нуждата на клиентите и реагират гъвкаво на променените условия за правене на бизнес имат шанса бързо да завладеят нови пазарни дялове и да се появят на нови пазари. Неслучайно най-големите размествания при пазарните лидери се случват именно в периоди на криза.

2. Финансовата стабилност е необходимо, но не и достатъчно условие за ускорен растеж

На фона на макроикономическите сътресения в света и в частност в Европа, България изглежда доста добре. С относително ниския си държавен дълг и ниската инфлация през

Бизнес климат в строителството

Бизнес климат в промишлеността

Наблюдение на бизнес тенденциите в промишлеността, строителството, търговията и услугите - месечни данни

Източник: НСИ

целия период на кризата България изглежда като остров на стабилността. Ние се разминахме с банковите фалити, а високият дял предимно на частните спестявания е предпоставка за средносрочна и дългосрочна стабилност на финансовия сектор. Макар и да имаме хронично ниско ниво на икономически растеж, ние избегнахме рецесията, която сполетя много от европейските икономики.

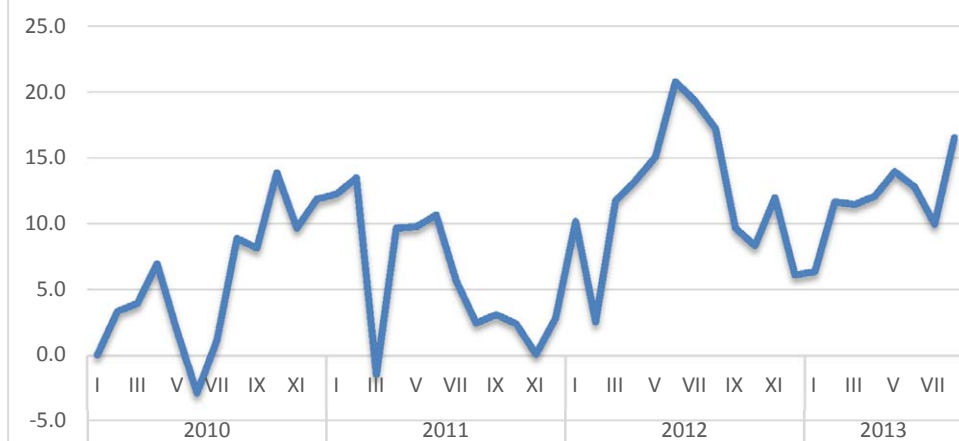
3. Ключовата дума „конкурентоспособност“

Възможността на определен производител да предлага на пазара своите продукти, които да задоволяват по-пълно изискванията на клиентите на приемлива за тях цена при по-ниски производствени разходи се нарича конкурентоспособност. Тя е мерило и за способността на националните икономики да участват в глобалното производство и търговия със стоки и услуги при все по-изостряща се ценова конкуренция и нарастваща роля на иновациите. Опитите за издигане на протекционистични бариери с цел „защита на родното производство“ стават все по-неефективни поради

Бизнес климат в търговията на дребно

Бизнес климат в сектора на услугите

Наблюдение на бизнес тенденциите в промишлеността, строителството, търговията и услугите - месечни данни

Източник: НСИ

задължителните законови разпоредби на международните търговски споразумения за либерализация на пазарите и лавинообразното нарастване на възможностите за комуникация, пред които всякакви граници са безсилни. При тези условия единствената възможност за дълготраен пазарен успех остава максималното използване на всички производствени ресурси – човешки, материални, финансови и организационни.

В голямата си част българските промишлени предприятия през 90-те години бяха създадени на базата на производствени мощности, проектирани и изградени за целите на централно регулирана икономика с производствени капацитети, далеч надхвърлящи днешните възможности за пазарна реализация. Дори в новопостроените фабрики от български собственици организационните структури и производствените вериги не бяха първоначално балансираны, а организацията на работните места беше далеч от оптимал-

ната.

С цел справяне с тези структурни и организационни проблеми на българските предприятия през 2000 и 2001 година Немското дружество за техническо сътрудничество (GTZ) организира основен курс за обучение на ръководни кадри по най-утвърдената в немскоговорящите страни система за организация, управление и оптимизация на производствени системи – REFA. На обучението бяха поканени ръководители на големи български производствени фирми, основно от машиностроителния бранш и бъдещи местни лектори по системата. За представител на REFA за България беше избрана Българска стопанска камара (БСК). В последствие беше организиран и сертификационен курс за обучители и консултанти, които да въвеждат най-добрите практики от водещи западноевропейски производители.

4. Психологически проблеми при въвеждането на системи за управление на производствените процеси

Въвеждането на всякакви организационни новости по правило е свързано със съпротива на всички нива на управление и изпълнение.

Има два убийствени отговора на всяко предложение за промяна. Единият е: „Това не може да стане“, а другият: „Няма проблеми“. Първият говори, че съответният ръководител или работник не желае да излезе от комфорта на утвърдените порочни практики, а вторият, че не си дава сметка или не иска да се замисли за същността и трудностите, съпровождащи всяко нововъведение. А те задължително се правят с увереност, че не можем да работим успешно, ако го правим както преди 10 години и воля, направеното да бъде съхранено и развито.

Колкото и да е учудващо, в много от производствените предприятия липсват добре написани технологии, а в някои изобщо такъв документ липсва. Методът на производство на продуктите е добре пазена тайна, често на ниво пряк изпълнител или бригадир. Това означава, че тези знания могат да изчезнат безследно с напускането или пенсионирането на даден служител. Това е и пряка и конкретна заплаха за само-

то съществуване на фирмите и постоянно носи огромни загуби от изтичане на фирмено ноу-хау. Наличието на този факт, комбинирано с редовната липса на вътрешнозаводска система за обучение, прави борбата на фирмите за оцеляване в силно конкурентна среда трудна и често непосилна задача.

Липсващата системно разработвана документация прави невъзможно доброто и на поносими цени обучение на новопостъпилия и преквалификация на вече наетия персонал. Нерядко в различните документи даден процес или материал носят различни названия, което води до невъзможност за нормална комуникация вътре в предприятието, както и с доставчици и клиенти. Всичко това води до огромни загуби на производствени ресурси в най-широк смисъл на думата.

Съвременните системи за управление на производствените процеси от типа на REFA решават до голяма степен този вид проблеми.

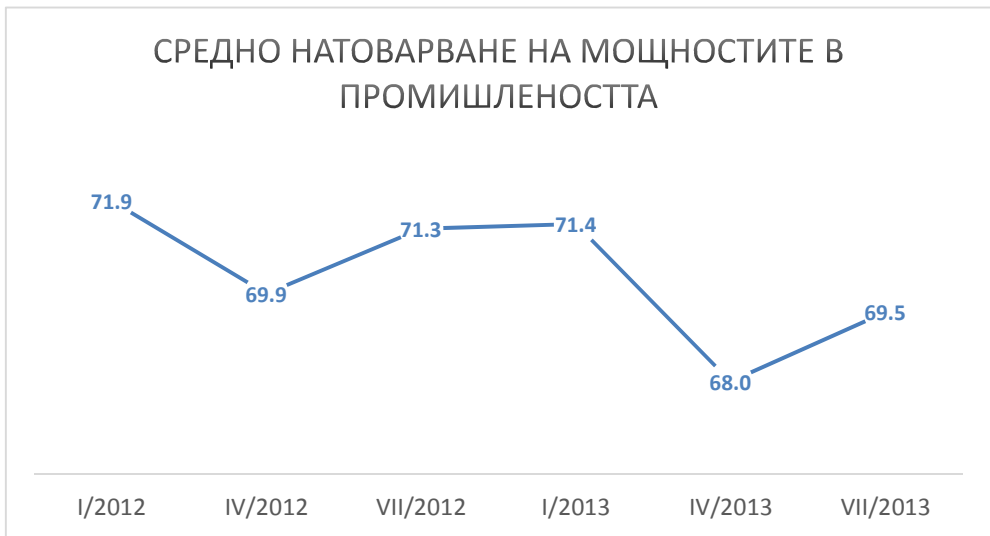
Индустриалното производство от много време вече неразривно е свързано с изграждането на производствени вериги. Липсата на написани технологии и засечени времена за изпълнение на отделните операции води до оставане на дадени работни места временно без работа и същевременно до затрупване на други с незавършена продукция. Това означава, че веригата работи с темпото на най-бавния сегмент в нея. Последствията – огромни количества загубено производствено време, безпорядък в помещенията, блокиран оборотен капитал, закъснения в доставките към клиенти и безсмислени плащания за извънреден труд.

5. Ниските доходи не са гаранция за конкурентни предимства

Често се споменава ниското заплащане на труда като конкурентно преимущество на българската икономика. Това твърдение обаче ярко контрастира с факта, че внос от страни със значително по-високо почасово заплащане се предлага на пазара на по-ниски (конкурентни) цени. Парадоксът се крие именно в неефективната организация и големите производствени свръхкапацитети на българските фирми. Ръководният и изпълнителски персонал е дезинтересиран от доброто и навременно изпълнение на задачите си, а мениджмънтът не разполага с надеждна система за оценка на труда. Фиксираното заплащане наказва съвестния служител и поощрява лентяите и небрежните. Ръководителите на средно ниво не са стимулирани да вземат решения и да поемат отговорности.

Въвеждането на добре работеща и аргументирана систе-

СРЕДНО НАТОВАРВАНЕ НА МОЩНОСТИТЕ В ПРОМИШЛЕННОСТТА

НАБЛЮДЕНИЕ НА БИЗНЕС ТЕНДЕНЦИИТЕ В ПРОМИШЛЕННОСТТА - тримесечни данни

Източник: НСИ

ма за диференцирано заплащане на труда позволява на мениджмънта да повиши значително заплащането на служителите си без риск да увреди финансовия интерес на фирмата и да заплаши съществуването и. Същевременно с остойността на прекия производствен труд се дава възможност цените да бъдат формирани гъвкаво според актуалните възможности на пазара, без да се прави презастраховка с нерационално високи цени, които могат да направят стоката непродваема.

6. Нужни са действия правилно разположени във времето

При вземането на решение за въвеждане на системи от рода на REFA не трябва да се забравя, че резултатите от действието й се усещат отложено във времето. В този смисъл оптималният момент за реорганизации е месеци преди очакван подем в поръчките. Това осигурява капацитет от време и финансови средства за правилното провеждане на планираните мерки и гарантира производствен капацитет и порядък при бъдещо увеличение на поръчките при относително еднакъв брой на персонала. Това е важно условие за доброто представяне във все по-ожесточената конкурентна борба.

*****

Авторът е сертифициран лектор и консултант по система за организация и управление на производствени процеси REFA - Германия (www.refa.de). Има множество реализирани проекти предимно в браншовете машиностроене, мебелна и дървообработваща промишленост, конфекция. Работи и в областите на финансов мениджмънт и международен маркетинг. Повече информация на www.consultbg.eu

Автор:

Инж., МБА Славей Щерев